

La proposta de l'estàndard oral (IEC 1990, 1992): un quart de segle després

1. PRESENTACIÓ DE LA TAULA RODONA PER PART DEL MODERADOR

Diuen que la facultat del llenguatge ens defineix clarament, fins al punt que la parla ens fa humans i l'alfabetització ens fa civilitzats. Altrament dit, per *fisis* (< grec *physis*, natura) parlem i per *tekné* (< grec *tekhne*, tècnica i art) llegim i escrivim. Hi ha, tanmateix, la possibilitat de vetllar tècnicament i artísticament a fi de polir cadascuna d'aquestes dues grans capacitats humanes, especialment per part de les acadèmies de la llengua respectives, inclosa la nostra: l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Aquest agost commemorem, precisament, el centenari de la tan prematura desaparició, als quaranta-sis anys, del seu fundador, Enric Prat de la Riba, a qui devem el primer gran projecte d'Estat del nostre país.

Al llarg de la primera dècada de vida de la Secció Filològica (SF) de l'IEC (1911-), Pompeu Fabra va procurar codificar-nos l'escrit, cosa que quasi va aconseguir del tot, des del punt de vista ortogràfic (1917) i gramatical (1918). Li calgué una segona dècada per completar-ne la codificació, aleshores ja mitjançant el diccionari, que esdevingué normatiu (1932). Ara bé, la llengua oral —sense model únic com l'escrit— era considerada una mena de parent pobre —encara avui n'arrosseguem l'estigma en el nostre benaurat *sistema educatiu*—, atès que Fabra només hi pogué fer unes quantes pinzellades prescriptives. I, tanmateix, no oblidem que aquella segona dècada del segle xx fou la precursora de la *ràdio*, que nasqué el 1924, i va veure aparèixer, ara fa un segle, l'obra emblemàtica del dramaturg irlandès George Bernard Shaw (*Pygmalion*, 1916, *Pigmalió*, en versió catalana de 1957, adaptada per Joan Oliver). Hi deia la florista Roseta: «Io no vui parlar gramaticalment. Només vui parlar com les senyores» (1986 [1957]),

p. 37).¹ Aquesta frase, dit sigui de passada, és extraordinàriament eloqüent i definitòria de l'esperit de la nounada *Gramàtica* de l'IEC (2016).

Fou Joan Coromines (1971 [1963]) qui reprengué, mig segle després, l'intent de normativitzar l'oral a partir del *teatre* i la recitació, que constitueixen els models clàssics de la bona dicció. Hi deia el pioner ortoepista (1974, p. 95):

L'elocució dramàtica ha d'ésser un poc més distingida que la familiar, i tanmateix no pot ser una pronúncia afectada [...]. No ometre mai la *e* (o *a*) vora una *r*, en mots com *però*, *veritat*, *feredat*, *escarabat*; ni la *-t* o *-d* final darre-
ra una *-r* en *curt*, *tort*, *verd*; pronunciar *vull* i *cella*, i no pas *vui* ni *ceia*; etc.

I qui ho recollí i amplià, ja des de la doble talaia *radiotelevisiva*, fou el sociolingüista i l'assessor lingüístic Francesc Vallverdú (1995 i 2000), amb l'extraordinària aportació del nostre locutor més carismàtic, Joaquim M. Puyal, que gràcies al trampolí de Catalunya Ràdio i TV3 li permeté la creació i la difusió d'un nou llenguatge esportiu, amb el consegüent enriquiment de la llengua (Puyal, 2013).

I calgué esperar fins a l'inici de la darrera dècada del segle xx quan la SF, presidida per Antoni M. Badia i Margarit, va fer la doble proposta de vetllar per l'estandardització de l'oral, respecte tant de la pronúncia (fonètica, 1990) com de la forma dels mots (morfologia, 1992). Fet i debatut, vint-i-cinc anys enrere, que ens porten als Jocs Olímpics de Barcelona i a la fundació de la nova Universitat de Lleida, la qual avui trasllada la seva activitat, agafada de la mà de l'IEC, a la vila senyorial de Balaguer, que ens ha acollit durant aquestes dues jornades. De fet, però, el títol inicial d'aquesta taula, «Vora les tres dècades de la proposta de l'estàndard oral», és prou ajustat, perquè fou a l'abril de 1986 que la SF hi començà a treballar, després del naixement de TV3 (1983) i de la publicació del llibret *Elocució i ortologia catalanes* (Vallverdú, 1986), ampliat per Televisió de Catalunya en el llibre d'estil de TV3 (1995). Va ser probablement el 1985 que començà tot plegat, amb les II Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa a la Universitat de Barcelona, que veieren la llum dos anys després, amb contribucions, entre d'altres, d'Isidor Marí (1987) i Francesc Vallverdú (1987). Com no podia ser altrament, s'hi afegiren els valencians, en concret, l'Institut de Filologia Valenciana, que aquell any organitzà les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians, les actes de les quals van ser editades per Antoni Ferrando (1990) i publicades per la Universitat de València. Precisament, les dues publicacions coincidien en el temps, perquè, com hem vist, data de 1990 el primer opuscle de la *Proposta de l'estàndard oral*, dedicat a la fonètica.

1. A la versió original, Liza Doolittle assegura: «I don't want to talk grammar, I want to speak like a lady in a flower shop» (Shaw, 1976 [1916], p. 44).

Feta aquesta contextualització, crec que calen poques raons per justificar la conveniència del tema que ens aplega en aquesta taula rodona. Només cal parar l'orella per constatar l'empobriment flagrant de l'ús de la nostra llengua en el seu vessant oral. Sense anar més lluny, entre els nostres escolars i als mitjans de comunicació orals, abunda el parlar interferit i poc genuí, com ara el que provoca la confusió de *caçat* i *casat*, per bé que siguin autèntics sinònims, ben mirat; i els clàssics barbarismes, com ara les perles del *catanyol* que trobem en expressions tan sovintejades com *la deute*, *la dubte*, *la senyal* i *l'anàlisi demanat* o «*els desalmats que prenen foc als contenedors mentre donen voltes*» pels carrers, en locució televisiva, aquesta darrera, emesa per un dels periodistes més ben considerats. Alguns diuen que «ja *van* de seguida» i una estrella dels mitjans de comunicació arriba a emetre una frase com aquesta: «I es va fer mal allà on *l'espatlla* perd el seu digne nom». Aquests dos exemples realment semblen mostres eufemístiques de referències escatològiques: el primer, involuntàriament i el segon, ben volgutament.

En *morfologia*, ja hem anat aprenent que l'oral estàndard és més receptiu al *conèixe't* i *ajup*[ə]'t que *conèixer-te* i *ajup-te*. En *ortoèpia*, la gran assignatura pendent, ens queda un llarg camí per fer, tant a l'escola, començant per les facultats de ciències de l'educació, com en l'assessorament dels mitjans de comunicació orals. Les mancances expressives ben bé les podem sintetitzar en una frase, tan difícil d'«encertar» com ara:

L'exercici d'avaluació és una decisió presa amb excessiva precipitació
 [gz s s] [s] [z] [s z] [z] [ks s] [s s]

En qüestions de lèxic, tant se val el geosinònim que escollim, sempre que sigui coherent en l'espai físic o geogràfic i adequat funcionalment (registre i grau de formalitat): es pot fer una xerrada *dret*, *dempeus*, *erecte* o *plantat*.

En altres casos, dins del pur estil *catanyolish*, de tant en tant podem sentir estridències com ara pronunciar el nom del palau de la reina d'Anglaterra (Buckingham ['bʌkiŋəm]) amb una marcada *h* (muda en anglès), aspirada amb tanta fruïció que quasi esdevé una *j* castellana d'allò més castissa, quan només cal dir *bàquingam* ['bakiŋəm], molt més propera a la pronúncia originària. Tot plegat ens pot fer pensar que són el resultat de descurança en l'ús, i sovint d'esnobisme o d'excés de confiança, per part d'aquells que ometen sistemàticament fer comprovacions o no fan prou cas de l'assessorament —si són prou afortunats de gaudir-ne. És clar que això de la bona pronúncia i de l'ús de formes i expressions genuïnes no deu pas constituir cap necessitat vital primària ni imperiosa, talment com portar la camisa o la faldilla ben planxades.

D'entrada, cal tenir molt present i mentalitzar-nos que no hi ha una forma única correcta/bona i unes formes incorrectes/dolentes, sinó més aviat diferents mane-

res de dir segons l'entorn comunicatiu i la procedència geogràfica del parlant, entre altres factors. Cal fugir tant del maniqueisme com del monolitisme lingüístics. L'hibridisme circumstancial i moderat i els eixos de connexió raonables sempre seran benvinguts. I us ho diu algú que ha fressat i fa servir l'Eix Transversal per unir, encara que illusòriament, els dos grans blocs dialectals del país, tot contribuint a materialitzar el pal horitzontal (polític) de la feixuga creu lleidatana —i no és victimisme—, que porten amb el pal vertical (lingüístic) ben agafat els ponentins.

Tot això ho podem veure a continuació en tres àmbits bàsics: l'*ensenyament*, les *arts escèniques* i els *mitjans de comunicació*, que són, especialment aquests darrers, els principals agents de normalització lingüística, tant per extensió social com per capacitat difusora de l'estàndard. Ens en parlaran, respectivament, doncs, i per ordre d'intervenció, Imma Creus, Noèlia Motlló i Oriol Camps, els autèntics protagonistes d'aquesta taula, que us presentaré abans de fer avinents les preguntes temàtiques en què es basaran.

2. PRESENTACIÓ DELS COMPONENTS DE LA TAULA

IMMA CREUS és llicenciada en filologia catalana, màster en Estudis de Lingüística Aplicada Catalana i doctora en filologia catalana. Ha estat professora associada del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida (UdL) i consultora de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Ha treballat com a formadora del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) i ha participat com a docent en cursos d'especialització, postgraus i màsters vinculats a l'assessorament i la correcció lingüístics organitzats per la UdL, la Universitat de Girona, la Universitat Rovira i Virgili, la Universitat de les Illes Balears i la Universitat Autònoma de Barcelona, així com pel Parlament de Catalunya. Des de 2009 forma part de l'equip docent que imparteix el programa Sènior de la UdL i el curs 2017-2018 ha reprès la col·laboració amb la UOC, tot plegat compaginat amb la tasca docent com a professora d'ensenyament secundari.

En l'àmbit de la recerca, les seves línies d'investigació són la fonètica, la morfologia i la lingüística aplicada catalanes. Forma part del Grup de Recerca en Fonètica (GRECFON), adscrit al Laboratori de Fonètica Aplicada Pere Barnils del Departament de Filologia Catalana i Comunicació de la UdL, i de la Càtedra d'Estudis Asiàtics d'aquesta mateixa universitat. Alhora participa en altres projectes interuniversitaris com NEOXOC, coordinat des de l'Institut de Lingüística Aplicada (IULA) de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), i «Guies de pronunciació del català», dirigit des de la Universitat de Barcelona. Ha format part també de l'equip de col·laboradors del diccionari digitalitzat *Diccionari de dubtes del català oral* com a lingüista i locutora de la varietat nord-occidental del català. Igualment, ha estat l'assessora lingüística de la versió nord-occidental del programa *Galí*, un re-

curs en línia creat pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya per a l'aprenentatge del català com a L2.

A més d'articles en revistes especialitzades, coeditora i contribuent de publicacions col·lectives, resultat de grups de recerca ubicats en diferents universitats, és coautora d'*El català nord-occidental: Descripció i orientacions ortoèpiques* (2004) i *EnRaonar. Lingüística general i aplicada per a la pràctica logopèdica* (2011, i en edició espanyola de 2017). També és autora, per encàrrec de l'IEC, dels *Reports de la recerca a Catalunya (2003-2009)*. *Filologia catalana: llengua* (2014).

NOÈLIA MOTLLÓ és llicenciada en filologia catalana, diplomada en estudis avançats i es troba en via d'elaborar la tesi doctoral. En relació amb la seva experiència laboral es considera una mena de tastaolletes professional. Actualment treballa per al Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya com a professora de llengua i literatura catalanes des de les aules de l'ESO i del batxillerat. Ha treballat com a dinamitzadora cultural al Consell Cultural de les Garrigues i també com a periodista al quinzenal *SomGarrigues*.

Els darrers anys ha combinat la investigació científica (Oficina de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu - UdL) amb l'assessorament lingüístic des de vessants poc comercials, desplegant diversos estàndards de la llengua catalana en treballs de l'àmbit escrit i oral, sobretot relatius al teatre: al Teatre Lliure, amb *Els feréstecs* (de Carlo Goldoni i sota la direcció de Lluís Pasqual, 2013); al Teatre Nacional de Catalunya, amb *Una història catalana* (de Jordi Casanovas, 2011 i 2013); *Mequinensa* (de Jesús Moncada i dirigida per Marc Rosich, 2012), *Pedra de tartera* (de Maria Barbal i sota la direcció de Marc Rosich, 2011). I també a la televisió: *Gran Nord* durant dues temporades (produïda per TV3 i Nova Veranda TV), en català central i nord-occidental la primera temporada (2012) i en català central i pallarès la segona (2013). Abans havia col·laborat gairebé un any al costat del professor Rafael Caria († 2008) en el desenvolupament del projecte de recerca dialectal i etimològica que havia de desembocar en el *Diccionari etimològic de l'alguerès*, a la ciutat de l'Alguer (Sardenya).

ORIOL CAMPS és actualment membre de l'Institut d'Estudis Catalans i va ser durant vint-i-sis anys el cap visible de l'equip d'assessors lingüístics de Catalunya Ràdio i, els sis últims, també del conjunt de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). Va ser consultor de la UOC i un assidu col·laborador del nostre Departament de Filologia Catalana de la UdL durant diverses edicions del Màster de Lingüística Aplicada al tombant de segle. Per part nostra, vam retornar-li aquesta col·laboració la primavera de 2008, a les seues de Catalunya Ràdio i TV3, com a assessors de l'adaptació al català dels noms propis xinesos davant els imminents Jocs Olímpics de Pequín d'aquell estiu.

Abans (1990-1997) havíem tingut també l'oportunitat de sentir-lo per antena en un programa de llengua i avui podem gaudir dels resultats de la seva tasca pionera, compartida amb Maria Alba Agulló, en la fundació de l'utilíssim portal ÉsAdir, en especial per als qui cerquen informació sobre com es pronuncia bé un mot, sobretot els noms propis i d'origen forà.

Entre els seus treballs que tinc més presents, destaca el recull de converses filològiques *Parlem del català* (1994), que publicà Empúries fa un parell de dècades en la millor tradició del gènere. No endebades és un gran deixeble indirecte de Pompeu Fabra i en fou un de ben directe de Joan Solà. Fet i debatut, l'Oriol, com un Sòcrates que allibera els seus seguidors, és un home de l'autèntica llengua oral, un savi dels mots que ha format i assessorat, promoció rere promoció, tot un seguit de noves fornades de professionals dels mitjans de comunicació orals públics més emblemàtics del nostre país.

3. PREGUNTES FORMULADES ALS MEMBRES DE LA TAULA

A fi d'estructurar la taula seria convenient contestar tres preguntes comunes i una d'específica en relació amb cada vessant indicat:

- Acadèmic/ensenyament (Imma Creus)
- Assessorament/teatre, televisió (Noèlia Motlló)
- Comunicació audiovisual (Oriol Camps)

Preguntes comunes:

1) En quina mesura la nova *Ortografia* i la flamant *Gramàtica* de l'IEC (l'OIEC i la GIEC, respectivament) ens ofereixen noves pautes per completar i refermar el que es va difondre com a «proposta» fa vint-i-cinc anys?

2) És operatiu classificar les recomanacions ortològiques/ortoèpiques a partir de la *formalitat* (formal/informal) i la *propietat* (propi / admissible / no recomanable)?

3) Si no hi ha un estàndard oral únic, com compensem les *quotes de representació geolectal*?

Preguntes específiques:

4a) *Ensenyament*. Fins a quin punt la planificació curricular i els materials didàctics preveuen l'equilibri entre les quatre grans varietats d'estàndard oral? En quina mesura s'hi veuen reflectides aquestes varietats: nord-occidental, valencià, central i balear?

4b) *Escena*. Com es resol en un escenari teatral o en una sèrie televisiva la versemblança ortològica d'actors i actrius? Com s'aconsegueix l'equilibri entre la

realitat i la ficció de manera que es garanteixi el plaer de l'espectador sense que li grinyolin certes expressions i el distreguin negativament?

4c) *Mitjans*. Cal que una cadena de ràdio o televisió representi el ventall dialectal real del territori? Com es gestiona aquesta diversitat des del mitjà?

4. INTERVENCIÓ D'IMMA CREUS

La publicació de la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC, IEC, 2016) i l'*Ortografia catalana* (OIEC, IEC, 2017) constitueix, sens dubte, una fita important per a la projecció pública de les tasques de codificació que es duen a terme des de la Secció Filològica de l'IEC. Dues obres que no es poden valorar simplement com a novetats editorials, sinó que suposen la culminació d'un procés de renovació i actualització de la codificació normativa de la llengua catalana. Es tracta, tanmateix, d'una tasca prescriptiva que atén de forma prioritària la llengua escrita. En aquest sentit, és ben oportú plantejar una anàlisi i un debat entorn de les propostes per a un estàndard oral de la llengua catalana (PEO), un quart de segle després. En el fons és evident que se'n demana una reflexió sobre l'estat actual de la codificació de la llengua oral —vessant ortoèpic—, els usos orals i, alhora, la implementació normativa que se'n deriva —vessant ortològic.

La primera de les preguntes referent a la retroalimentació entre la PEO, la GIEC i l'OIEC exigeix, d'entrada, un parell de valoracions genèriques que després completaré amb algun exemple.

Desconec fins a quin punt la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I. Fonètica* (PEOF) i la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II. Morfologia* (PEOM) que es van publicar en primera edició ja fa vint-i-set i vint-i-cinc anys, respectivament, s'han pres de forma conscient com un punt de referència per redactar la GIEC i l'OIEC. Sense haver fet un exercici minuciós de contrast d'aquests quatre documents, queda clar que, en el cas de la GIEC, els principis en què se sustenta, i que explicita M. Teresa Cabré al pròleg, beuen directament dels mateixos de la proposta d'estàndard oral: la idea del *model composicional* i la del *polimorfisme*. El primer garanteix la inclusió de la variació, per la qual cosa no només es tenen en compte els usos reals de la llengua —en el vessant geogràfic i funcional—, sinó que la GIEC d'aquesta manera afegeix al seu caràcter prescriptiu un component important de descripció lingüística. En aquest sentit, doncs, la gramàtica es pot considerar un gran banc de dades. Ara bé, justament aquest aspecte, que alhora palesa el *polimorfisme* en força de les qüestions gramaticals que s'hi tracten, sovint dificulta la cerca d'una resposta ràpida a una consulta puntual per part de l'usuari i, de vegades, una certa indeterminació en el tractament d'alguns temes —si més no si hom espera una resposta clara respecte a «què en diu la normativa» sobre diversos fenòmens. En qualsevol cas, penso que és

precisament per la profusió descriptiva de la GIEC que es pot dir que amplia i complementa algunes de les orientacions d'ús oral que contenen la PEOF i la PEOM. Altra cosa diferent és si podem parlar de solucions que refermen l'assumpció d'uns mateixos criteris de prescripció lingüística. En aquest cas, penso que cal analitzar-ne la casuística particularment, com faré més endavant a tall d'exemple.

Pel que fa a les aportacions de l'OIEC respecte a les PEO, crec que n'hauríem de fer una altra lectura. Per principi, genèricament l'ortografia normativa acostuma a defugir la variació. D'altra banda, si comparem l'ortografia amb les propostes d'estàndard dels anys noranta, és evident que en el primer cas el referent fonamental és la llengua escrita i, en l'altre, la llengua oral. Tot i això, l'OIEC permet extraure dades d'usos orals, i és per aquesta via que té sentit fer-ne una anàlisi contrastiva amb les PEO. També en aquest cas, tanmateix, cal baixar fins al nivell de la concreció per valorar fins a quin punt podem parlar de complementació de les obres a què ens referim. Analitzem-ho, doncs, amb algun exemple relatiu a la meua varietat geogràfica (nord-occidental lleidatà).

L'any 1995 a l'Institut d'Estudis Ilerdencs es van celebrar unes jornades d'estudi del català nord-occidental. En aquell moment, la PEOF i la PEOM eren materials recents que es trobaven immersos en el procés normal d'anàlisi exhaustiva. En la revisió específica que se'n va fer en relació amb el nord-occidental, Albert Turull enumerava una sèrie de trets (uns quinze, sobretot fonètics i morfològics) que no havien estat encara considerats per l'IEC o que no presentaven «solucions satisfactòries». Per exemple, es posava sobre la taula la conveniència d'una grafia diferenciada *-e/-a* —talment com passa en valencià— que reflectís la realització fonètica de la terminació *-[iste]* (masc.) / *-[ista]* (fem.), tret que ja reconeixia la PEOF. Si consultem la nova OIEC, ens adonem que s'hi manté el reconeixement de la pronúncia diferenciada, però no se n'aporta cap canvi ortogràfic:

En aquests parlars [occidentals] hi ha pronúncies admissibles que no es reflecteixen en l'escriptura, com la terminació *[-e]* del masculí singular dels mots acabats en el sufix *-ista* (*artista*, *turista*), corrent en la llengua parlada, o, en registres informals. (IEC, 2017, p. 33)

El mateix criteri es manté en la GIEC:

En els parlars occidentals, d'altra banda, els noms amb el sufix gràficament invariable *-ist(a)* diferencien el masculí singular del femení singular per mitjà de l'alternança entre les vocals [e], per al masculí, i [a] (o [ɛ], en parlars nord-occidentals), per al femení [...]. Aquesta variació de gènere, corrent en la llengua parlada, no es reflecteix en l'escriptura. (IEC, 2016, p. 163)

Si ens fixem en un fenomen morfològic com ara l'admissió en l'àmbit restringit i informal de les formes del verb *dir* [*di*[ε], *dies*, *die*] i l'imperatiu *dis*, ens adonem que la PEOM només les reconeixia/reconeix per als parlars valencians i per a usos restringits als registres informals. S'obvien, doncs, com a formes nord-occidentals, quan també en aquesta varietat són ben vives. Feta la cerca corresponent a les pàgines de la GIEC, es constata que en els models de conjugació del verb implicat (*dir*, p. 295) les variants de l'imperfet [*di*[ε], *dies*, *die*] no s'esmenten —tampoc per al valencià—, però, en canvi, l'imperatiu *dis* (en usos pronominals) es recull com a forma valenciana i s'hi afegeix ara una referència als parlars nord-occidentals.

Quant a altres reivindicacions fetes en el marc de les Jornades esmentades, cal dir que la GIEC ha incorporat trets com ara la pronúncia general en nord-occidental de [ε] corresponent a la *a* àtona (p. 49), o l'admissió en l'àmbit informal de [l] corresponent a *ll* (p. 62), entre d'altres. En termes generals, igualment es nota sovint una laxitud que no trobàvem a la PEOF (per exemple, l'acceptació de la pronúncia diftongada de *-ia*, *-ió*).

Certament, aquesta és només una petita mostra de l'exercici sistemàtic que caldria fer. En qualsevol cas, evidència que ens trobem davant de resolucions diferents o, dit d'una altra manera, de fenòmens que han evolucionat distintament pel que fa als plantejaments prescriptius. Els exemples esmentats, per tant, permeten adonar-nos dels elements que caldria tenir presents a l'hora de comparar propostes normatives oficials com les que considerem (PEO, GIEC i OIEC): *a*) fins a quin punt hi ha coincidència de criteris, *b*) quin és el grau d'actualització d'aquests criteris, i *c*) com es resol la variació geogràfica (el polimorfisme, en definitiva) tant des del punt de vista de la codificació escrita com oral. Només d'aquesta manera crec que es pot donar una resposta prou fonamentada a la pregunta plantejada inicialment.

Des d'un punt de vista formal, aquesta anàlisi comparativa implica plantejar-se també l'ús de certa terminologia que clarifiqui l'adopció d'uns criteris determinats. En resposta a la qüestió formulada pel moderador de la taula, és operatiu classificar les recomanacions ortològiques/ortoèpiques a partir de la formalitat (formal/informal) i la propietat (propi / admissible / no recomanable)? D'entrada, crec que sí que és operatiu establir un sedàs classificatori a l'hora de formular orientacions per a l'ús de la llengua estàndard. De totes maneres, si en realitat el que es demana és com hauria de presentar l'IEC la seva nova formulació de recomanacions ortològiques o ortoèpiques, aleshores caldria ser una mica més explícits en la resposta.

Establir uns criteris classificatoris de trets em sembla que no és fàcil, però és necessari. Altra cosa és quines han de ser les convencions terminològiques que marquin la restricció d'usos. La distinció entre *formal* i *informal* és bàsica per in-

tentar definir què s'ha de considerar estàndard.² Tanmateix, em sembla que no es pot bandejar la franja de matisos. El moment en què es van redactar les PEO té poc a veure amb les circumstàncies actuals. D'ençà dels anys noranta s'ha fet força feina, per exemple, en l'àmbit de la variació funcional, i crec que és un aspecte que s'hauria de tenir en compte. Així doncs, probablement les atribucions de *formal* i *informal* són insuficients. Pensem que, dins de l'informal, s'hi encabeix el que en termes genèrics qualifiquem com a *colloquial*, però que és diferent del *colloquial* dels mitjans de comunicació, anomenat també *colloquial mediatitzat* o *pseudocolloquial*; és a dir, un *colloquial* controlat (manipulat, si es vol). Això no significa pas que l'IEC hagi d'establir una caracterització d'aquest tipus de *colloquial* —no crec que aquesta sigui una tasca seva—, però em sembla que en unes orientacions d'estàndard oral ortoèpiques/ortològiques aquestes reflexions s'haurien de tenir en compte. De la mateixa manera que no es poden obviar noves formes de comunicació que dilueixen molt les fronteres entre el que es considera llengua oral i llengua escrita. Entenc que una obra de codificació de la llengua oral renovada i actualitzada les hauria de considerar, si més no en un marc general de referència dels usos lingüístics actuals.

En relació amb el criteri de *propi*, *admissible* i *no recomanable*, que en el seu moment van emprar les PEO, penso que implica una gradació també prou útil. No establiria, per tant, una discussió terminològica en aquest sentit, sinó de concreció d'algunes formes que s'inclouen sobretot en l'apartat de formes *admissibles* (integrades en l'estàndard com a formes no prioritàries), a diferència de les formes *no recomanables*, que són clarament no estàndard. Finalment, els criteris geogràfics d'*àmbit general* i *restringit* de vegades són febles, si es manté el criteri formulat originàriament a les PEO. En el primer cas, es tracta de trets lingüístics vigents almenys en dos dels cinc grans dialectes i, en el segon, corresponen a trets d'un dialecte determinat, però proveïts de prestigi en el seu àmbit. La feblesa penso que radica en el fet que hi ha fenòmens vius en algun dialecte que no es tenen en compte. En aquest aspecte, les dades descriptives de la GIEC poden ser molt útils per a la renovació de les PEO de l'IEC.

La variació dialectal, de fet, és segurament l'aspecte més difícil d'equilibrar a l'hora de formular propostes prescriptives en el vessant oral, i fa ben oportuna la pregunta del moderador: si no hi ha un estàndard oral únic, com compensem les quotes de representació geolèctal? No sé si és una discussió resolta l'existència o no d'un únic estàndard. Crec que és innegable que els nord-occidentals o els ba-

2. Òbviament, els meus comentaris es fixen en els documents de les PEO publicats els anys noranta, que són els únics accessibles per a qualsevol usuari. Desconec el resultat de la feina feta durant els darrers anys per la Secció Filològica per tal d'actualitzar aquests referents d'estàndard oral, atès que, fins al moment, no s'ha oficialitzat amb la publicació de cap document d'accés obert. Per tant, assumeixo que alguns dels meus comentaris puguin estar ja superats.

lears, posem per cas, utilitzem un model d'estàndard oral, sobretot amb uns trets fonètics i morfològics propis, que no utilitza un gironí o un rossellonès. I aquesta és la realitat de la qual parteixo. D'altra banda, la «compensació de quotes de representació geolectal» conté un terme —*quotes*— que no m'agrada gens perquè, al meu entendre, implica sovint concessions de compromís. La representació geolectal voldria pensar que ja no es mesura a través de quotes, sinó que s'hauria de regir per un principi de coherència: tothom s'expressa amb la varietat que li és pròpia. Ara bé, és cert que encara hi ha dialectes que se senten poc fora del seu àmbit geogràfic i que encara sonen «estranyos»? Segurament sí. Per què encara passa sovint als mitjans de comunicació públics? No puc respondre amb certesa aquest interrogant, però voldria pensar que no és per quotes. En definitiva, crec que, si parlar de quotes implica parlar de xifres, sovint els resultats són poc eficaços. Per tant, més que intentar «compensar» el que cal és senzillament fer visible la realitat dialectal en qualsevol àmbit.

Un marc d'anàlisi ben interessant en relació amb aquesta qüestió l'ofereix l'àmbit de l'ensenyament. Em centraré en l'ensenyament secundari per evitar la dispersió. Malgrat que el debat posa molts elements en joc, m'interessa destacar-ne un parell. D'una banda, el que se'm planteja directament en aquesta taula redona i que té a veure amb el tractament curricular de la variació dialectal: fins a quin punt la planificació curricular i els materials didàctics preveuen l'equilibri entre les quatre grans varietats d'estàndard oral? En quina mesura s'hi veuen reflectides les quatre varietats (nord-occidental, valencià, central i balear)? D'altra banda, quin paper té avui l'ensenyament en l'atribució que tradicionalment se li ha atorgat com a agent de difusió ortològic d'un model estàndard?

Quant a la primera pregunta, podríem dir que la planificació curricular equilibra sobre paper el tractament de la variació dialectal i la inclou com a ítem en la dimensió actitudinal i plurilingüe que cal treballar a l'aula. Si ens fixem, però, en materials didàctics com ara llibres de text, aquesta sensació d'equilibri comença a diluir-se. Així, més enllà dels temes que tracten de forma específica la variació dialectal, costa de trobar, per exemple, textos de procedència geogràfica distinta. Afortunadament, cada cop hi ha més material disponible de tipus ben divers i un professorat que gestiona què ensenya als seus alumnes i com ho ensenya. Això és el que afavoreix que la variació dialectal no es treballi senzillament a partir d'una relació de trets incorporats veladament en normes d'ortografia (vocalisme àton, accentuació) o afegits en alguna taula de paradigmes flexius (*meu/meua, dos* (fem.), etc.), sinó a partir de textos orals reals. De vegades, el mateix claustre dels centres docents ofereix un bon mosaic de variació dialectal que cal aprofitar.

Pel que fa a la segona qüestió plantejada, a l'hora de traslladar el debat a l'entorn de l'estàndard oral a l'ensenyament, crec que hem de tenir presents dos elements relacionats amb una actitud passiva —receptora— i amb una d'activa com

a parlants de la llengua. És cert que l'alumnat troba en l'àmbit escolar situacions que exigeixen l'ús d'una dicció formal, si més no per part dels docents que encara s'erigeixen —o haurien d'erigir-se, perquè no sempre és així— com a referents d'un model de llengua estàndard, tot i no renunciar a l'ús de la llengua col·loquial. Ara bé, cal ser conscients que cada cop més aquest mateix alumnat va perdent referents d'estàndard oral, senzillament perquè els seus interessos o hàbits han canviat. En el cas dels mitjans de comunicació, els adolescents són més aviat consumidors de formats de ficció —i molt sovint no en català— i són comptats els que tenen el costum d'escoltar informatius o veure debats. No són tampoc un auditori habitual de conferències i molts només han anat al teatre en sortides escolars. La conseqüència de tot plegat penso que és que relativitzen molt la conveniència —i fins i tot gosaria dir la importància— d'aplicar uns criteris de variació funcional segons ho requereixin les diferents situacions comunicatives orals, especialment les més formals. Probablement els costa menys d'assimilar-ho en textos escrits, perquè són els que encara es treballen més a l'aula.

Paral·lelament, com a parlants, s'ha d'admetre que els alumnes no universitaris poques vegades han d'afrontar situacions que requereixen un ús més o menys conscient de la llengua, és a dir, formal, perquè es mouen bàsicament en entorns de col·loquialitat. I quan ho han de fer, per exemple, en activitats d'expressió oral en l'àmbit acadèmic, crec que sobretot es fixen en aspectes lèxics, com ara evitar l'ús d'expressions o mots inadequats (*joder, tío...*) o interferències (*bueno, vale, pues...*). Per la part que correspon al docent, és a dir, la de la revisió d'aquestes produccions orals, opino que en general —no parlo exclusivament del professorat de llengua— es vetlla més per polir les habilitats expressives de l'alumnat que no pas per la qualitat del seu discurs, avaluada segons uns criteris lingüístics formals.

A parer meu, hi ha dos fets prou rellevants que són a la base del debat. Per un costat, que la llengua oral continua sent encara una assignatura pendent o, si més no, revisable. És cert que cada cop més es treballa a l'aula per la seva importància com a habilitat lingüística bàsica, però no té l'espai que mereix com a instrument transversal de comunicació. A més a més, els nostres alumnes encara continuen trobant als llibres de text moltes normes d'ortografia, però poques orientacions per al bon ús de la llengua oral, més enllà de generalitzacions. Per un altre costat, el principal problema crec que radica en el fet que el nostre sistema educatiu no avalua les habilitats expressives orals de l'alumnat, la qual cosa no deixa de ser un indicatiu de la (poca) importància que se li atorga. I no em refereixo al fet que els docents avaluin o deixin d'avaluar l'expressió oral dels seus alumnes des de les assignatures que els corresponen. Penso més aviat en altres tipus de proves d'avaluació prou importants com són les competències bàsiques de quart d'ESO o les PAU (proves d'accés a la universitat). En ambdues només s'avaluen els coneixements lingüístics i les capacitats relacionats amb la comprensió lectora i expressió

escrita —per a la llengua estrangera s’hi afegeix la comprensió oral. La situació, però, és diferent en altres proves d’avaluació lingüística, com ara els certificats de català de la Direcció General de Política Lingüística, en què a cada nivell (A2, B1, B2, C1, C2) l’expressió oral forma part de l’avaluació. I ens agradi o no, aquesta és la situació.

És per això que iniciatives com la posada en funcionament de la plataforma l’Acadèmia Oberta als Ensenyants de la Secció Filològica de l’IEC és molt benvinguda. Tant de bo els debats sobre temes de llengua normativa i ensenyament i, al capdavant, l’obertura de portes «a la cooperació dels col·lectius lingüístics que contribueixen amb el seu treball a l’elaboració del model estàndard, base de les decisions normatives»³ es concreti en propostes que puguin aplicar-se a les aules. No oblidem que els alumnes que avui cursen l’ensenyament secundari obligatori seran els professionals de demà (metges, mestres i professors, advocats, actors, enginyers, periodistes, etc.).

5. INTERVENCIÓ DE NOÈLIA MOTLLÓ

Soc aquí per a compartir la meua experiència com a investigadora de l’Oficina de Llengua i Literatura de Ponent i del Pirineu (OLLPP, grup de recerca reconegut per la Generalitat de Catalunya, dins de la Universitat de Lleida), concretament en un període molt interessant que abraça els anys compresos entre el 2008 i el 2013, durant els quals vam poder treballar i compaginar la recerca amb l’assessorament lingüístic.

D’una banda, el camp d’estudi a l’OLLPP se centrava en el català nord-occidental, llavors posàvem l’èmfasi en la llengua oral i la varietat dialectal del pallarès-ribagorçà, malgrat que sempre hem ofert assessorament lingüístic i consulta de veus o corpus; i, de l’altra, l’assessorament consistia en la formació d’actors i actrius, la creació d’estàndards de ficció i de models lingüístics adaptats a la dramàtúrgia o al guió. Les persones que sou presents avui aquí deuen recordar algunes de les obres de teatre en què vam col·laborar, sobretot al Teatre Nacional de Catalunya (TNC), així com, de ben segur, a la sèrie *Gran Nord*. La possibilitat de combinar la recerca i l’aplicació pràctica dels estudis ens donava una perspectiva d’aprofundiment i, alhora, d’utilitat, que ens permetia mantindre la visió reflexiva pròpia del món de l’estudi, portes endins, i també tocar de peus a terra, fora de la finestra, amb els casos infinits que comporta la ficció, en tant que inclou tota la realitat i més. Aquesta unió d’esforços era prou innovadora fora del territori nord-occidental (evidentment, les actrius i els actors que són d’aquí ja segueixen models lingüístics autòctons), bàsicament el que vull dir és que des de Barcelona es van començar a

3. Extret del web <<http://aoe.iec.cat/benvinguda/>>.

produir obres en models diferents del català central perquè l'interès d'abandonar aquest centralisme era latent entre membres del sector. Gràcies a la inquietud de persones com Marc Rosich, dramaturg amb una trajectòria consolidada no només a Catalunya, que un any abans de *Pedra de tartera* ja havia fet una temptativa molt reeixida amb *Mort de dama*, va arribar un moment que ja no era possible tornar enrere i ambientar una obra de teatre en un lloc més o menys concret on no es parlés barceloní i que això mateix no es veiés reflectit amb una mica d'amor damunt de l'escenari. Va arribar un moment que el públic ja no ho acceptava.

Abans de respondre les preguntes comunes formulades pel moderador, haig de recordar que actualment treballo també de professora de llengua catalana i literatura al Departament d'Ensenyament; per tant, soc companya de la doctora Imma Creus, que acaba de fer la seua intervenció, i estic completament d'acord en el que ha dit i ha exposat sobre el paper del català nord-occidental al currículum de la matèria i a les aules.

Pel que fa a les qüestions comunes, és evident que el registre escrit de la llengua pesa més que la llengua viva. Jo mateixa, que vaig néixer l'any 1980, ja vaig rebre les matèries de l'educació primària i secundària en català, com a llengua vehicular. Aquest fet tan celebrat ha provocat que, de la meua generació en avall, tinguem un coneixement passiu del català que parlaven els padrins, és a dir, que sabem el que volen dir les paraules «d'abans», però les hem substituït per altres formes més «estàndard». Les preferíem, eren les que trobàvem als diccionaris (les nostres, gairebé mai i solien ser-hi considerades arcaïsmes) i eren les que es difonien en llibres, a TV3, etc. Val a dir que la majoria de les qüestions que afecten les llengües en contacte també poden ser aplicades als dialectes d'una mateixa llengua. En el món de la ficció, però, la formalitat, la propietat i les quotes de representació geolectal estan subordinades a les característiques de l'obra (ubicació temporal, ubicació espacial, caracterització dels personatges, etc.). Per damunt d'això, els equips de producció decideixen si una obra es fa aprofitant o no els models lingüístics, tan importants com l'*attrezzo*, el vestuari o la il·luminació.

Pel que fa a les qüestions específiques, cal diferenciar entre les produccions teatrals i les televisives. En teatre, s'acostuma a assajar força temps abans de l'estrena (és obvi) i la tasca d'assessorament lingüístic pot entrar ja en el moment de la creació textual o bé després, amb l'adaptació del text i la formació dels actors i les actrius. En canvi, en televisió el rodatge té una temporització molt marcada i no sempre està previst l'assaig. Això canvia molt les coses. Cal tindre present que en una obra tothom vol oferir el millor de si mateix, l'espectacle és lluïment *per se*, i el fet de preparar conjuntament una representació n'assegura un millor resultat. Les produccions de les obres de teatre en què vam tindre l'oportunitat de col·laborar ho preveïen i els actors i les actrius van adaptar-s'hi sense cap mena de problema; per a ells l'aprenentatge és un desafiament. Aprofito aquest punt del

discurs per a exposar una situació que cal saber, és de justícia: a les Terres de Ponent hi ha molta tradició teatral, qualsevol persona que vulga estudiar i dedicar-s'hi professionalment pot aprofitar els cursos de l'Aula Municipal de Teatre de Lleida, per exemple, i més tard pot decidir si segueix els estudis a Barcelona. En cas que vaja a l'Institut del Teatre, una institució amb molt reconeixement dins del gremi, es trobarà que cada any accepten un nombre petit d'alumnes nous i que li caldrà defensar la varietat del català central si vol formar-s'hi i acabar els estudis. Això és igual per a tothom, tant hi fa que la procedència siga pallaresa, lleidatana, ebreca, valenciana, etc. El model lingüístic de dicció és el del català central i la resposta oficial és perquè aquest centre depèn de la Diputació de Barcelona. Punt. Els parlants de català nord-occidental, com molts altres perifèrics, ens trobem que des de les iniciatives que sorgeixen a Barcelona no ens inclouen, hi ha un encreuament d'expectatives no satisfetes que ens obstaculitzen a l'hora d'unir-nos, de treballar d'igual a igual. I arribats aquí penso que, de tots els parlants de català no central, els nord-occidentals som els més desafortunats, perquè políticament formem part de Catalunya però lingüísticament som occidentals, valencians del nord, per entendre'ns. Però no estem representats en els llibres de text que es publiquen per a tots els centres educatius de Catalunya ni tampoc tenim col·laboració permanent amb el País Valencià. Ni d'aquí ni d'allà, durant generacions hem semblat un fill bord que s'emmiralla en el centralisme barceloní i no és capaç de veure el potencial propi. Entrem, doncs, en arenes de baixa autoestima lingüística.

L'experiència en el món del teatre, on sempre hem estat ben acollits, m'ha permès adonar-me que no hi ha un estàndard sinó molts, que els models lingüístics es posen al servei de la dramaturgia amb la intenció de ser versemblants, no cal que siguin una imitació calcada dels dialectes, i que la llengua és flexible i, per tant, la podem adaptar a qualsevol circumstància que convinga, per a saltar-se la dificultat d'una pronúncia determinada, evitar una rima o una ambigüitat. L'experiència a la televisió m'ha fet veure que els lingüistes som els últims d'arribar a l'equip, davant les pantalles, que si pogueren ens farien pagar per ser-hi i que els diners marquen la possibilitat de treballar millor o pitjor, de fer-ho pedagògicament o no i d'obtindre un millor resultat final.

Crec que hem de trobar la manera d'apropar posicions i entendre'ns, col·laborar des d'aquí i des d'allà, per tal que no tinguem sensacions de pèrdua o d'oblit, perquè el català nord-occidental és ben viu encara i cal mantindre'l a l'altura que li correspon. Ni més, ni sobretot menys.

6. INTERVENCIÓ D'ORIOI CAMPS

La *Gramàtica de la llengua catalana* (IEC, 2016), l'*Ortografia catalana* (IEC, 2017) i les propostes per a un estàndard oral: la *Proposta per a un estàndard oral*

de la llengua catalana, I. Fonètica (IEC, 1990) i la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II. Morfologia* (IEC, 1992), són tres documents diferents, amb objectius diferents.

La *Gramàtica* té per objecte la descripció i la prescripció del conjunt de la llengua, en tota la seva variació, geolectal i funcional, oral i escrita. Per això la prescripció es fa sobre la base de la variació funcional, assenyalant quines formes pertanyen als registres formals i quines no; quines són pròpies tan sols de la llengua oral i no de l'escrita; fins i tot quines pertanyen a registres molt formals, i tenint sempre en compte els parlars (hi ha trets que pertanyen a uns parlars i no als altres). La *Gramàtica* també recull alguns usos interferits, per declarar, precisament, que són interferits i no pertanyen a la llengua catalana (i, per tant, són rebutjables en qualsevol registre). Tot i que la *Gramàtica* no parla d'estàndard (tan sols en la introducció),⁴ tenint en compte els usos propis d'aquesta varietat la podem situar en els registres formals. En el cas dels mitjans de comunicació, normalment es tractarà de registres mitjanament formals. La *Gramàtica*, que té per objecte, com ja he dit, el conjunt de la llengua, oral i escrita, ja no parla de *correcció/incorrecció*, sinó d'*adequació/inadequació* a les diferents situacions de comunicació (que s'expressa en els diferents registres). Això representa un canvi de paradigma respecte a la normativa anterior.

L'*Ortografia* té per objecte l'escriptura: procura que sigui màximament unificada, i que hi hagi correspondència entre la pronúncia i l'escriptura, però això no sempre és possible. Per exemple, en el cas de les paraules agudes terminades en *e*, que són obertes en oriental i tancades en occidental, l'*Ortografia* diu que s'han d'escriure amb *è* (accent greu), sense que això obligui els occidentals a pronunciar-les obertes; però accepta que en la tradició valenciana (a partir de les Normes de Castelló del 1932), s'escriguin amb accent agut, amb algunes excepcions. En el camp de l'escriptura sí que es pot parlar de *correcció/incorrecció*: és correcte el que està escrit d'acord amb la norma ortogràfica.

Per la seva banda, la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* té per objecte la varietat estàndard oral, és a dir, per entendre'ns, la de l'escola i els mitjans de comunicació i altres comunicacions públiques d'abast (o de pretensió) interdialectal. Però, amb vora trenta anys, la *Proposta* s'ha fet vella i cal revisar-la. Per exemple, la *Gramàtica*, quan parla del vocalisme tònic, declara que «són igualment acceptables les diferents pronúncies tradicionals, amb independència que quedin o no reflectides en l'accentuació gràfica».⁵ Això inclou les diferències dins

4. «La codificació gramatical del català pren com a camp d'aplicació la varietat comuna o estàndard de la llengua, també anomenada *llengua general* (i que tradicionalment s'ha anomenat *llengua literària*), perquè és la que s'usa en la comunicació que ultrapassa les varietats pròpies de cada territori» (IEC, 2016, p. xxii).

5. IEC (2016), p. 39.

el sistema de set vocals tòniques i amb el de vuit (*cad[ʼɛ]na, cad[ʼe]na, cad[ʼə]na*, etc.; no repetirem tota la casuística). I una mica més avall afirma que el sistema vocàlic septentrional de cinc vocals i el de sis vocals que es dona en el gironí i a la Franja també són «igualment acceptables en els parlars respectius». ⁶ Això supera la *Proposta*, que relega a «l'àmbit restringit» el sistema de vuit vocals propi del baleàric i el de cinc propi del rossellonès. ⁷ Del sistema de sis, ni en parla.

O, per posar exemples del nord-occidental, la *Gramàtica* detalla entre els fenòmens vocàlics acceptables tant la pronúncia com a [ɛ] de la *a* àtona final (*casa, jo parlava*) —excepte les formes verbals de tercera persona acabades en *a*, que es pronuncien amb [e]— ⁸ com la pronúncia de [a] en comptes de [e] en la síl·laba travada inicial, especialment en mots que comencen per *en, em, es* (*encetar, embut, escoltar*) i en altres com *sencer i llençol*. ⁹ La *Proposta* relega aquestes pronúncies als «registres informals», si bé situa les «oscil·lacions en el timbre de la *a* final» en l'àmbit restringit (perquè només es donen en el nord-occidental), i la pronúncia de [a] en comptes de [e], en els casos indicats, en l'àmbit general (perquè el fenomen es dona en nord-occidental i en valencià). ¹⁰

La mateixa idea d'*àmbit restringit*, que va posar en circulació la *Proposta* i que podria fer pensar que un tret propi d'un parlar no pot sortir del seu territori, s'ha de deixar de banda i prioritzar el terme *parlar*, en el sentit que apunta a l'origen dels trets i, alhora, està lligat a les persones que l'utilitzen, i que no l'abandonen en les situacions pròpies de l'estàndard. En conseqüència, si no hi ha àmbits restringits, tampoc no es parla d'àmbit general; sí que es parla d'ús més general i ús més restringit, per referir-se a l'extensió geogràfica de determinats trets, com aquests del vocalisme.

D'altra banda, la *Gramàtica* reforça alguns punts de la *Proposta*, com per exemple, sense sortir del vocalisme, les «modificacions que, amb independència de la seva extensió, es perceben com a col·loquials i, per tant, s'eviten en els registres formals», com ara el tancament de *e* en [i] provocat pel caràcter tancador d'una consonant palatoalveolar en contacte amb la vocal: «*giner, dijú, quixal, ginoll*» per «*gener, dejú, queixal, genoll*», etc. ¹¹

Per la seva banda, l'*Ortografia*, que sempre estableix la relació entre llengua parlada i llengua escrita, es pot llegir en molts casos com una guia de pronúncia,

6. IEC (2016), p. 39.

7. En canvi, correspon a l'àmbit restringit el sistema de vuit vocals diferenciades propi de parlars baleàrics, les set generals més la vocal neutra: *cadena* (pronunciat amb vocal neutra en posició tònica). També és propi de l'àmbit restringit el sistema de cinc vocals característic del parlar rossellonès (IEC, 1990, p. 16).

8. IEC (2016), 3.3.4.1.c, p. 49.

9. IEC (2016), 3.3.4.1.e, p. 50.

10. IEC (1990), p. 16.

11. IEC (2016), 3.3.4.2.a, p. 50; IEC (1990), p. 16.

tenint sempre en compte el parlar que s'estigui utilitzant; per exemple, l'apartat 2.6.7, titulat «La grafia dels sons palatoalveolars sords [ʃ] i [tʃ]: *x, ix, tx, ig i g*»,¹² però les referències a la pronúncia es troben a tota l'obra.

Hi ha (almenys) dues maneres d'entendre la *formalitat*. La primera es basa en la intenció: quan parlem de coses serioses, sense fer-ne broma, buscant la credibilitat, etc., ens situem en l'àmbit de la formalitat. La segona es fixa en el resultat: normalment, la voluntat de formalitat ens portarà a usar les formes correctes en l'escriptura i adequades en la llengua oral. Encara que una hiperformalitat del resultat (l'ús de paraules i construccions molt formals) pot produir un efecte còmic i, per tant, quedar fora de la intenció de formalitat, com quan s'imita el llenguatge administratiu en el discurs del Carnestoltes, posem per cas.

Dit això, considero que sí que és operatiu classificar les recomanacions sobre l'eix de la formalitat. Amb tot, aquí també s'han fet passos més enllà de la *Proposta*. Actualment, la Secció Filològica proposa distingir tres nivells en l'eix de la formalitat: molt formal, formal mitjà i informal. Cal dir, aleshores, que la majoria de les formes que la *Proposta* situava en l'àrea informal de l'estàndard queden ara situades en l'àrea de la formalitat mitjana, que, en general, és la pròpia dels mitjans de comunicació, especialment dels programes informatius, i de l'escola. Tot i així, els mitjans necessiten utilitzar el llenguatge informal (colloquial) en la ficció i en els programes d'entreteniment, i l'escola no n'hauria de prescindir del tot, perquè hi ha molts infants que desconeixen el català colloquial, que no es parla a casa seva. Però, en tot cas, a l'escola l'informal és un pas per arribar al formal. I, tant a l'escola com als mitjans, el llenguatge molt formal no s'ha d'excloure del tot: també convé conèixer-lo, i a vegades s'haurà de reproduir en els mitjans. Potser caldria fer una distinció entre llenguatge formal i literari: quan fem literatura juguem amb la llengua per produir un resultat estètic, i tant podem recórrer a recursos molt formals com a recursos colloquials; a paraules actuals com a arcaïsmes. En canvi, el llenguatge mitjanament formal és bàsicament utilitari i no es pot permetre filigranes, ni massa informals ni massa arcaïques: no calen, sinó que més aviat fan nosa, ni per donar una notícia ni per explicar un teorema de matemàtiques o una llei de la física, posem per cas. S'ha d'utilitzar bàsicament un llenguatge precís. No volem que la manera com ho diem cridi l'atenció del públic i el distregui del contingut que volem comunicar.

I què fem amb la *propietat*? D'entrada, la *Gramàtica* no usa *propi* com si fos el graó més alt d'una escala: una forma tant pot ser pròpia del llenguatge formal com de l'informal, o de la llengua escrita o de l'oral. També s'ha passat del terme *admissible* al terme *acceptable*, o al verb *acceptar*. Per tant, la paraula clau és *adequació* a la situació de comunicació, que inclou el registre (que respon al tema, la for-

12. IEC (2017), p. 62-66.

malitat, etc.) i la varietat (lligada a l'origen i la història de les persones que interveuen en la comunicació). Moltes situacions de comunicació són estereotipades: els programes de ràdio i televisió (cadascun amb les seves particularitats), les classes, en què al costat de la relació interpersonal entre el docent i els alumnes hi intervé l'assignatura, que imposa una terminologia i una manera d'usar el llenguatge: no és el mateix ensenyar matemàtiques, ciències naturals o física i química que llengua i literatura, encara que en tots dos casos el llenguatge ha de ser formal mitjà (no marcat), exceptuant les lectures de literatura, que han de ser... literàries (i no adaptacions «infantils i juvenils»).

Actualment no hi ha quotes de representació dialectal, i considero que no n'hi ha d'haver. Els mitjans no tenen com a finalitat «representar» les varietats de la llengua. Ara bé, el que no s'ha de fer és prohibir cap parlar, ni triar les persones pel dialecte que parlen, sinó pel fet de parlar bé en la seva varietat i saber fer la feina de periodista, d'actor, de presentador o animador... Els dialectes hi seran presents en la mesura que hi hagi bons professionals que els parlin, però sense que els mitjans tinguin cap obligació de mantenir una representació proporcional.

La missió (o l'objectiu) dels mitjans és comunicar continguts. I des del punt de vista de la llengua, mantenir obert el canal de comunicació, l'espai de comunicació en català. Però no reproduir la realitat dialectal de la llengua, i encara menys d'una manera proporcional i sistemàtica. Tal com funcionen actualment les redaccions d'informatius i esports, no es pot jugar a produir textos en formats dialectals diferents. Primer de tot, perquè es tracta d'una mena de producció industrial, on uns redacten, uns altres corregeixen i uns altres llegeixen, i tot sovint el qui llegeix no és qui ha escrit el text. Per això, normalment una redacció funciona sobre una sola base dialectal —o, si ho voleu, sobre la modalitat estàndard d'un dialecte. Els locutors, quan llegeixen les notícies, hi aporten el seu accent, però no la totalitat dels trets que corresponen al seu dialecte si això representa canviar paraules o formes morfològiques sobre la marxa. O sigui, que en una redacció radicada a Barcelona un nord-occidental podrà dir *turist[e]*, *anav[e]*, [a]scolteu, però li costarà més dir *se[wɛ]* si veu escrit *seva*, per dir-ne tan sols uns quants exemples. És a dir, que les redaccions actuen com un factor d'anivellament dialectal.¹³ D'altra banda, el lèxic de les notícies, tant les generals com les d'esports, no està gaire marcat pels dialectes. Potser sí, si es tracta d'un tema d'agricultura (*cargol poma* a Girona, *caragol maçana* al delta de l'Ebre), etc. Sentirem més varietat dialectal en programes de cuina i en debats i tertúlies, on cada interlocutor parla espontàniament. Un telenotícies o un informatiu de ràdio no s'organitza pensant en les varietats en què s'expressaran els locutors i els presentadors, sinó en els continguts que han de transmetre.

13. Vegeu Camps Giralt i Casals Martorell (2009).

Tenint això en compte, hem de confessar que el nord-occidental ho té magre per fer-se sentir d'una manera plena, perquè no hi ha cap redacció «central» radicada a Lleida; sí que hi ha delegacions, i fan minuts de desconexió (*TN comarques*, etc.), però els textos es corregeixen telemàticament des de Barcelona... En canvi, el català central té Barcelona, el «balear» té el centre emissor a Palma, i el valencià tindrà «aviat» una À Punt (ràdio, televisió i web) des de València.

D'altra banda, hi ha una qüestió que no es pot oblidar, i és que el mercat de treball del periodisme és lliure, i no podem pretendre que els nord-occidentals es quedin a Lleida i els centrals, a Barcelona (i els valencians, a València i els balears, a Palma): actualment els accents estan bastant repartits, i hi ha de tot a tot arreu, amb predomini dels accents locals.

I com ho gestiona el mitjà? Doncs és bastant clar que no ho gestiona pensant en el mapa dialectal, sinó en la competència professional dels candidats a l'hora de la selecció de personal —en què no s'exclou ningú per la varietat que parla, si la parla bé— i per les habilitats dels professionals a l'hora d'encarregar-los un programa.

Ocasionalment es pot encarregar un programa de ficció en què la varietat, o les varietats, que parlin els personatges siguin rellevants. Però no és gens fàcil, perquè en un cas així es demana al guionista que, a més d'inventar-se una història que funcioni, hi faci entrar elements lingüístics que sovint desconeix. Li interessa més que la història funcioni que no pas els possibles trets dialectals dels personatges.

7. DEBAT I CLOENDA DEL MODERADOR

Entre les intervencions del breu debat suscitat després de les intervencions dels components de la taula i havent exhaurit escrupolosament el temps assignat, destacaren les dels membres de l'IEC, Brauli Montoya i Miquel Àngel Pradilla. S'interessaren pels possibles condicionants dialectals per a l'ingrés a l'Institut del Teatre i per l'ús de la llengua a la televisió pública, respectivament.

Com deia fa uns anys, a les Jornades de l'IEC a Banyoles de 2006 (Julià-Muné, 2008), la implementació del model depèn de la seva prèvia acceptació. Actualment, per bé que ja és possible sentir en un telenotícies d'abast nacional la coexistència d'accents orientals i occidentals —septentrionals i meridionals—, donant per superada aquella fase precària del final dels vuitanta en què l'encara novell ens televisiu era regit per una política no gens composicional, sinó més aviat unitària barcelonina, no deixa de ser encara excepcional —i per algunes oïdes, encara dissonant— un locutor amb accent gironí o lleidatà. L'altre gran problema és que, en aquests casos, de vegades resulta complicat definir un model coherent de dicció. I altre cop entrem en dos processos que es retroalimenten: el de la codificació i el de l'estandardització. Una dècada després constatem pocs canvis en aquest sentit.

Ja sabem que la consecució d'una pronúncia estandarditzada que satisfaci les necessitats d'una comunitat lingüística en procés de normalització és una aspiració de difícil assoliment: ben fàcil de criticar, com es queixava en el seu dia la primera ministra britànica Margaret Thatcher, cansada de l'assetjament dialèctic dels seus contrincants polítics: «Si algun dia em veuen que camino per les aigües del Tàmesi, diran que ho faig perquè no sé nedar». I no gens fàcil de dur a terme, com assegurava humorísticament l'actor angloamericà Pat O'Malley des de la pantalla el segle passat: «Els discursos són com els nadons: fàcils de concebre però difícils d'emetre».

JOAN JULIÀ-MUNÉ
Moderador de la taula rodona
Universitat de Lleida

ORIOL CAMPS
Secció Filològica
Institut d'Estudis Catalans

IMMA CREUS
Universitat de Lleida

NOÈLIA MOTLLÓ
Doctoranda de la Universitat de Lleida
i professora d'ensenyament secundari

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ FARRENY, Alfred (ed.) (1996). *El nord-occidental entre dues llengües?: Actes de les Jornades d'Estudi del Català Nord-occidental* (Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995). Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs.
- CABRÉ, M. Teresa; MARTÍ, Joan; PONS, Lúcia; SOLÀ, Joan (ed.) (1987). *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa* (Universitat de Barcelona, 1985). Barcelona: PAM.
- CAMPS GIRALT, Oriol (1994). *Parlem del català*. Barcelona: Empúries.
- CAMPS GIRALT, Oriol; CASALS MARTORELL, Daniel (2009). «Límits per a la consecució d'un estàndard plural als *media*: el procés de producció de textos a la ràdio com a factor d'anivellament geolectal». A: KABATEK, Johannes; PUSCH, Claus D. (ed.). *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker, p. 231-256.
- COMISSIÓ DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA DE TVC (1995). *El català a TV3: Llibre d'estil*. Barcelona: TVC: Edicions 62.
- COROMINES, Joan (1974 [1971]). «Sobre l'elocució catalana en el teatre i en la recitació». A: SALES, Joan (ed.). *Lleures i converses d'un filòleg*. 2a ed. Barcelona: Club Editor, p. 94-105. [Versió ampliada de *Miscel·lània Carles Cardó* (1963). Barcelona: Ariel, p. 339-348]

- ESTOPÀ BAGOT, Rosa; CARRERA-SABATÉ, Josefina; CREUS BELLET, Imma (2011). *EnRaonar: Lingüística general i aplicada per a la pràctica logopèdica*. Barcelona: Horsori. [Edició espanyola de 2017]
- FABRA, Pompeu (1917). *Diccionari ortogràfic*. Barcelona: IEC. [Reed. a les *Obres completes* (2008), vol. 4] [2a ed.: 1923; 3a ed.: 1931; 4a ed.: 1937]
- (1918). *Gramàtica catalana*. Barcelona: IEC. [Reed. a les *Obres completes* (2009), vol. 6] [7a ed.: 1933]
- (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Catalonia. [Reed. a les *Obres completes* (2007), vol. 5]
- (2005-2013). *Obres completes* (OC). Edició a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Barcelona: IEC. 9 v.
- FERRANDO, Antoni (ed.) (1990). *La llengua als mitjans de comunicació*. Actes de les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians (València, 1987). València: Institut de Filologia Valenciana: Universitat de València.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (IEC) (1990). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica* (PEOF). Barcelona: IEC.
- (1992). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia* (PEOM). Barcelona: IEC.
- (2014). *Reports de la recerca a Catalunya (2003-2009): Filologia catalana: llengua*. Barcelona: IEC.
- (2016). *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC). Barcelona: IEC.
- (2017). *Ortografia catalana* (OIEC). Barcelona: IEC.
- *Acadèmia Oberta als Ensenyants* [en línia]. <<http://aoe.iec.cat/>> [Consulta: setembre 2017].
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2008). «El gironí i la pronúncia estàndard». A: *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Banyoles (16 i 17 de juny de 2006)*, p. 91-114.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan; ROMERO, Sílvia; CREUS, Imma (2004). *El català nord-occidental: Descripció i orientacions ortoèpiques*. Lleida: Pagès.
- MARÍ, Isidor (1987). «Varietats i registres en la llengua dels mitjans de comunicació de masses». A: CABRÉ, M. Teresa; MARTÍ, Joan; PONS, Lúcia; SOLÀ, Joan (ed.). *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*, p. 9-30.
- PRADILLA, Miquel Àngel (2001). «La norma ortològica de la llengua catalana: establiment i discussió». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Societat, llengua i norma: A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, p. 81-100.
- PUYAL, Joaquim M. (2013). *Llengua i esport: entre la creativitat i l'adequació*. Lleida: Universitat de Lleida.
- SHAW, George Bernard (1976 [1916]). *Pygmalion: A romance in five acts*. Harmondsworth: Penguin Books. [Versió catalana de Joan Oliver (1986 [1957]). *Pigmalió: Comèdia en cinc actes*. Barcelona: Edicions 62]
- VALLVERDÚ, Francesc (1986). *Elocució i ortologia catalanes*. Barcelona: Junc.
- (1987). «El model de llengua als mitjans de comunicació». A: CABRÉ, M. Teresa; MARTÍ, Joan; PONS, Lúcia; SOLÀ, Joan (ed.). *Actes de les Segones Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*, p. 89-111.
- VALLVERDÚ, Francesc (1995). «El català utilitzat a la televisió: la qüestió de l'estàndard», *Serra d'Or*, núm. 429 (setembre 1995), p. 38-39.
- (2000). *El català estàndard i els mitjans audiovisuals*. Barcelona: TVC: Edicions 62.